

जादाब सिंग आणि इतर

विरुद्ध

हिमाचल प्रदेश प्रशासन आणि आणखी एक

(बी. पी. सिन्हा, सी. जे. , पी. बी. गजेंद्रगडकर, के. सुब्बा राव,
के. सी. एम. एस. गुप्ता आणि जे. सी. शहा, जे. जे.).

मालमत्ता, निर्मूलन- 'राज्य विधिमंडळाने पारित केलेला कायदा
अवैध ठरविण्यात आला आहे. विधिवत स्थापन केलेला नाही-
निर्मूलन कायद्याच्या वैधतेने पारित केलेला कायदा-हिमाचल प्रदेश
मोठ्या जमिनीवरील . मालमत्ता निर्मूलन आणि जमीन सुधारणा
कायदा, 1953 (1954 चा हिमाचल प्रदेश 5), कलम 2, आय 5--
हिमाचल प्रदेश विधानसभा (संविधान आणि कार्यवाही) वैधता
कायदा (1938 चा क्र. 56), कलम 3, 4—भारतीय संविधान,

कलम 19, 31, 31 अ, 240, 248, बाब क्रमांक 97, सूची.1, सातवी अनुसूची.

10 ऑक्टोबर १९५८ रोजी, हिमाचल प्रदेश मोठ्या जमिनी संपत्ती आणि भूमी सुधारणा कायदा 1953, सर्वोच्च न्यायालयाने या कारणास्तव अवैध ठरवला की नवीन हिमाचल प्रदेश राज्याची विधानसभा ज्या नवीन हिमाचल प्रदेश राज्याच्या विधानसभेने ती मंजूर केली आहे ती योग्यरित्या स्थापन केली गेली नाही आणि म्हणूनच हा कायदा संमत करण्यास अक्षम आहे (श्री विनोद कुमार विरुद्ध हिमाचल प्रदेश राज्य, [१९५९] पुरवणी 1 एस.सी.आर. 16 ब). अध्यादेशाद्वारे राष्ट्रपती . 1958 च्या क्रमांक 7 ने या सभेची घटना व कामकाज वैध ठरविले. त्या अध्यादेशाने संसदेने . मंजूर केलेला 1958 चा वैधता कायदा क्रमांक 56 ने त्याची जागा घेतली. या कायद्याच्या कलम 3 नुसार हिमाचल प्रदेश राज्याच्या

विधिमंडळाची स्थापना व कामकाज वैध ठरविण्यात आले व कलम

4 अन्वये न्यायालयांना कोणत्याही कायद्याच्या वैधतेवर किंवा

विधानसभेच्या कामकाजात त्रुटी असल्याच्या कारणास्तव प्रश्न

उपस्थित करण्यास मनाई करण्यात आली. हिमाचल प्रदेश मोठ्या

जमिनीची इस्टेट आणि जमीन सुधारणा कायदा वैध करण्यात

आला. जमीनधारक असलेल्या याचिकाकर्त्यांनी घटनेच्या कलम 32

अन्वये याचिका दाखल करून अध्यादेश आणि वैधता कायद्याच्या

घटनात्मकतेला आव्हान दिले :

धारणा , (1) घटना (सातवी दुरुस्ती) अधिनियम, 1956 च्या

दुरुस्तीसाठी कलम 240 च्या अनुषंगाने संसद वैधता कायदा

करण्यास सक्षम आहे; 2) निर्मूलन कायद्यातील तरतुदी

राज्यघटनेच्या कलम 19 व 31 चे उल्लंघन करीत नाहीत, आणि

(iii) निर्मूलन कायदा कायद्याच्या कक्षेत येतो. राज्यघटनेच्या कलम 31 अ चे संरक्षण आणि ते घटनेच्या कलम 19 आणि 31 चे उल्लंघन केल्याच्या कारणास्तव आव्हान देण्यासाठी खुले नव्हते.

.श्रीराम नारायण वि. मुंबई राज्य, [1959] पुरवणी १

एस.सी.आर.-.489, संदर्भित. .

जुन्या हिमाचल प्रदेश विधानसभेच्या सदस्यांना नवीन हिमाचल प्रदेश राज्याचे विधिमंडळ म्हणून काम करण्यापासून रोखण्याचे कारण म्हणजे खालील अधिसूचना कलम. 74 लोकप्रतिनिधी कायदा; १९५१, जारी केला नव्हता. संसद, त्याच्या कायदेशीर अधिकारांच्या आधारे_राज्यघटनेच्या कलम 248 अन्वये आणि सातवी अधिसूचना जारी करण्यात अपयश आल्याने निर्माण झालेला दोष, अनुसूचीतील सूची 1 मधील बाब क्रमांक 97 अन्वये हे कलम हटविण्यास सक्षम होते.

एस.सी.आर. सर्वोच्च न्यायालय अहवाल: 5

हिमाचल प्रदेश आणि विधिमंडळाच्या रूपात कार्यरत असलेल्या संस्थेच्या प्रत्यक्ष कामकाजाची पडताळणी करणे.

राज्यघटनेच्या कलम 240 अन्वये, घटना (सातवी दुरुस्ती) अधिनियम, 1956 द्वारे दुरुस्ती करण्यापूर्वी . संसदेला वैधता कायदा बनविण्यापासून रोखले गेले नाही किंवा राज्य विधिमंडळाचे कायदे आणि कामकाज वैध करण्याचा संसदेचा अधिकार संपुष्टात आला नाही जेव्हा राज्याचे अस्तित्वच संपुष्टात आले.

मूळ अधिकार क्षेत्र : 1958 ची याचिका क्रमांक 161 व 1959 ची 109.

भारतीय राज्यघटनेच्या कलम ३२ अन्वये मूलभूत हक्कांच्या अंमलबजावणीसाठी याचिका. .

याचिकाकर्त्यांसाठी अचरू राम, डी. आर. प्रेम आणि गणपत राय (याचिका क्रमांक 161, 58 ची व 16, 17, 35, 58, 69, 102, 109/1959 मध्ये).

याचिकाकर्त्यासाठी डी. आर. प्रेम, आर. त्यागराजन आणि टी. सत्यनारायण (याचिका 1959 चा क्रमांक ३६).

सी. के. दफ्तरी, सॉलिसिटर जनरल ऑफ इंडिया, आर. गणपती अय्यर, आर. एच. ढेबर आणि टी. एम. सेन यांनी प्रतिवादींसाठी (सर्व याचिकांमध्ये) बाजू मांडली.

28 एप्रिल 1960 रोजी न्यायालयाचा निर्णय देण्यात आला

शाह, जे.—राज्यघटनेच्या पहिल्या अनुसूचीत, मुळात ‘भाग क राज्ये’ या शीर्षकाखाली दहा ‘क’ राज्यांची नावे निश्चित करण्यात आली होती. भारताच्या संसदेने 1951 चा भाग क राज्य सरकार कायदा, 49 लागू केला, ज्यात भाग ‘क’ राज्यांसाठी विधानसभा, मंत्रिमंडळ आणि सल्लागार परिषदांची स्थापना करण्याची तरतूद होती. या कायद्याच्या कलम 4 अन्वये प्रत्येक भाग ‘क’ राज्याची विभागणी कोणत्या मतदारसंघांत करायची आहे आणि

मतदारसंघांचे क्षेत्रफल, अशा प्रत्येक मतदारसंघाला किती जागा देण्यात आल्या आहेत आणि अनुसूचित जाती-जमातींसाठी राखीव जागांची संख्या निश्चित करण्याचा अधिकार राष्ट्रपतींना देण्यात आला आहे. या कायद्याच्या कलम 4 नुसार मिळालेल्या अधिकारांचा वापर करून राष्ट्रपतींनी हिमाचल प्रदेश राज्याचे विभाजन कोणत्या मतदारसंघांत करायचे हे ठरविण्याचा आदेश दिला. 1952 मध्ये हिमाचल प्रदेश विधानसभेची निवडणूक झाली आणि विविध मतदारसंघात 36 सदस्य निवडून आले. विधानसभेत, जमीन मालमत्तेच्या संदर्भात काही मध्यस्थ बरखास्त करण्यासाठी सरकारने 1953 चे विधेयक क्रमांक 7 सादर केले. त्याआधी हे विधेयक संमत झाले होते. 8 मे 1954 रोजी भारतीय संसदेने 1954 चा हिमाचल प्रदेश आणि बिलासपूर (नवीन राज्य) अधिनियम क्रमांक 32 लागू केला. नवीन राज्य तयार करणारा हा कायदा हिमाचल प्रदेश राज्यांना एकत्र करून राज्य आणि बिलासपूरला 28 मे 1954 रोजी

राष्ट्रपतींची संमती मिळाली आणि 1 जुलै 1954 च्या अधिसूचनेनुसार ती अंमलात आणली गेली. 1954 च्या अधिनियम 32 च्या कलम 12 अन्वये नवीन हिमाचल प्रदेश राज्यासाठी विधानसभेची स्थापना करायची होती आणि 41 जागा थेट निवडणुकांद्वारे भरल्या जाणार होत्या. नवीन राज्य विधानसभेच्या नव्याने निवडणुका घेण्यात आल्या नाहीत, परंतु 7 जुलै 1954 रोजी नवीन हिमाचल प्रदेश राज्याच्या नायब राज्यपालांनी हिमाचल प्रदेशविधिमंडळाचे 1954 चे दुसरे अधिवेशन बोलावून भाग क राज्य अधिनियम, 1951 च्या कलम 9 द्वारे प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करण्याची अधिसूचना जारी केली. या अधिसूचनेनुसार विधिमंडळाचे अधिवेशन झाले आणि जुन्या हिमाचल प्रदेश विधानसभेत मांडण्यात आलेले 1953 चे विधेयक क्रमांक 7 चे कायद्यात रूपांतर झाले. हिमाचल प्रदेश बिग लँडेड

इस्टेड् आणि भूमी सुधारणा कायदा, 1954 नावाच्या या कायद्याला 23 नोव्हेंबर 1954 रोजी राष्ट्रपतींची संमती मिळाली आणि 26 जानेवारी 1955 रोजी राज्य सरकारने जारी केलेल्या अधिसूचनेनुसार तो अंमलात आणला गेला.

या न्यायालयाने घटनेच्या कलम 32 अन्वये निर्मूलन कायद्याच्या घटनात्मक वैधतेला आव्हान देणाऱ्या याचिकांमध्ये म्हटले आहे की, या कायद्याला कायदेशीररित्या लागू केलेला कायदा म्हणून मान्यता देता येणार नाही. नवीन राज्य कायद्याच्या कलम 15 (1) नुसार हिमाचल प्रदेशच्या जुन्या विधानसभेच्या मतदारसंघाचे प्रतिनिधित्व करणाऱ्या 36 विद्यमान सदस्यांपैकी प्रत्येकाला त्या मतदारसंघातून निवडून आल्याचे समजले जावे आणि 'योग्य तरतुदी'नुसार या सदस्यांना त्याच पदावर ठेवण्यात आले असते, जर त्यांनी निवडणुकीची संपूर्ण प्रक्रिया पूर्णपणे पार पाडली असती आणि झाली असती तर त्यांना त्याच पदावर ठेवण्यात आले असते.

'लोकप्रतिनिधीच्या कलम 74 अधिनियम, 1951 नुसार कोणतीही अधिसूचना न आल्याने जुन्या हिमाचल प्रदेश विधानसभेतील 36 सदस्यांना विधानसभेची स्थापना करता आली नाही. उपराज्यपालांनी जारी केलेल्या अधिसूचनेनुसार हिमाचल प्रदेशचे जुन्या विधानसभेचे दुसरे अधिवेशन बोलावण्यात आले होते, आणि नवीन विधानसभेचे नाही ; आणि उपराज्यपालांच्या आदेशानुसार भरलेल्या अधिवेशनात जुन्या राज्याच्या विधानसभेसमोर प्रलंबित असलेले 1953 चे विधेयक क्रमांक 7 जे विधानसभा बरखास्त झाल्यावर संपुष्टात आले होते ते अधिनियम म्हणून लागू करता आले नाही.

10 ऑक्टोबर 1958 रोजी हा निर्णय जाहीर झाल्यानंतर राष्ट्रपतींनी 1958 चा अध्यादेश क्रमांक 7 जारी करून 1954 च्या अधिनियम 32 अन्वये स्थापन झालेल्या नवीन हिमाचल प्रदेश

राज्याच्या विधानसभेची घटना व कामकाज वैध ठरवले आणि नव्या विधानसभेच्या घटनेतील त्रुटींच्या कारणास्तव न्यायालयाच्या कामकाजाच्या वैधतेवर प्रश्नचिन्ह उपस्थित करण्यास न्यायालयांना मनाई केली. या अध्यादेशाची जागा 1958 च्या अधिनियम 56 ने घेतली. या अधिनियमाच्या कलम 3 व 4 मध्ये खालीलप्रमाणे तरतूद करण्यात आली आहे :

कलम ३ :

‘कोणत्याही न्यायालयाच्या कोणत्याही कायद्यात, निर्णयात, किंवा आदेशात काहीही असले तरी’-

(अ) 1 जुलै 1954 पासून सुरू होऊन 31 ऑक्टोबर 1956 रोजी संपलेल्या कालावधीत हिमाचल प्रदेश विधानसभा (हिमाचल प्रदेश विधानसभा) म्हणून वेळोवेळी बैठकीसाठी बोलावलेल्या व्यक्तींची संस्था, हिमाचल प्रदेशच्या नायब राज्यपालांनी भाग ‘क’ राज्य अधिनियम, 1951 च्या कलम 9 द्वारे प्रदान केलेल्या अधिकारांचा

वापर करताना किंवा कथित वापर करताना, हिमाचल प्रदेश आणि बिलासपूर (नवीन राज्य) ,1954 कायद्याच्या कलम 3 अन्वये स्थापन झालेल्या नवीन हिमाचल प्रदेश राज्याची विधिवत गठित विधानसभा मानली जाईल ;

(2) ज्या व्यक्तींनी नवीन विधिमंडळाच्या कामकाजात भाग घेतला किंवा मतदान केले किंवा अन्यथा भाग घेतला त्यांना सदस्य म्हणून तसे करण्याचा अधिकार आहे असे मानले जाईल;

(3) नवीन विधानसभेचे अध्यक्ष आणि उपाध्यक्ष म्हणून काम केलेल्या व्यक्ती अनुक्रमे सभापती आणि उपसभापती म्हणून विधिवत निवड झाल्याचे मानले जाईल; आणि त्यानुसार-

(1) हिमाचल प्रदेशच्या नवीन विधिमंडळाने मंजूर केलेले कोणतेही विधेयक (जरी विधेयक नव्या अधिसूचनेत मांडण्यात आले ,तरी विधानसभा 1 जुलै, 1954 च्या तारखेपूर्वी कामकाज सुरू

होते आणि राष्ट्रपतींनी त्यास संमती दिली होती किंवा ती कायदेशीररित्या अंमलात आणली गेली आहे असे मानले जाईल आणि कायद्याचे बळ असेल असे मानले जाईल;

(२) नवीन विधानसभेने केलेले कोणतेही अनुदान, ठराव संमत किंवा मंजूर केलेले, घेतलेली कार्यवाही किंवा इतर कोणतीही कामे कायदानुसार केलेली, पारित केलेली, स्वीकारली, घेतलेली किंवा केलेली समजली जातील.

कलम ४ :

‘ नवीन विधानसभेची विधिवत स्थापना झाली नाही या कारणास्तव किंवा अध्यक्षपदाचा अधिकार नसलेल्या व्यक्तीच्या कारणास्तव कोणतेही न्यायालय संमत केलेल्या कोणत्याही कायद्यावर . किंवा नवीन विधानसभेने मंजूर केलेले, मंजूर केलेले, स्वीकारलेले, घेतलेले किंवा केलेले कोणतेही अनुदान, ठराव, कार्यवाही किंवा वस्तूवर, नव्या विधानसभेच्या कामकाजात

अधिकार नसतांना बसले किंवा मतदान केले किंवा अन्यथा भाग घेतला असे प्रश्न उपस्थित करू शकणार नाही.'

या नऊ याचिकांद्वारे 1958 चा अध्यादेश क्रमांक 7 आणि 1958 चा अधिनियम क्रमांक 56 च्या घटनात्मक वैधतेला आव्हान दिले जाते आणि याचिकाकर्ते हिमाचल प्रदेश प्रशासन आणि भारत सरकारला 1958 चा अध्यादेश क्रमांक 7 आणि 1958 चा अधिनियम क्रमांक 56 आणि निर्मूलन अधिनियम किंवा 'त्या अधिनियमाद्वारे कोणत्याही प्रकारे कार्य करण्यास प्रतिबंध करणारे परमादेश किंवा इतर रिट किंवा निर्देशांची विनंती करतात'.

याचिकाकर्त्यांच्या वकिलांचा युक्तिवाद आहे की, (1) उपराज्यपालांनी 7 जुलै 1954 च्या अधिसूचनेद्वारे समन्स बजावलेल्या व्यक्ती नवीन राज्याचे विधिमंडळ स्थापन करू शकत नाहीत. त्या व्यक्ती राज्यघटनेच्या कलम 240 ने विहित केलेल्या

पध्दतीने निवडून आलेले किंवा नामनिर्देशित केलेले नव्हते; आणि .
ज्या संस्थेला कायदा करण्याचा अधिकार नव्हता, त्या संस्थेच्या
कार्यवाहीला संसद कायद्याने वैध ठरवू शकत नाही, (2) संसदेला
राज्यघटनेच्या कलम 240 च्या अटींचे उल्लंघन करून विधानसभा
स्थापन करण्याचा कोणताही अधिकार नव्हता, विशेषतः जेव्हा राज्य
अधिनियम 1954, कलम 32 अन्वये नवीन स्थापन झालेले हिमाचल
प्रदेशचे जुने अस्तित्व संपुष्टात आले होते. जेव्हा अधिनियम लागू
करण्यात आला आणि

(३) वैधता कायदा आव्हानास खुला नसला तरी निर्मूलन कायदा
घटनेच्या कलम 31 चे उल्लंघन करतो आणि म्हणूनच घटनेच्या
कलम 19 आणि कलम 31 अन्वये याचिकाकर्त्यांच्या मूलभूत
अधिकारांचे उल्लंघन करणारा आहे. आमच्या मते, उपस्थित
केलेल्या कोणत्याही वादामध्ये तथ्य नाही.

राज्यघटनेच्या कलम 240 (1) अन्वये . घटना (सातवी दुरुस्ती) अधिनियम, 1956 मध्ये सुधारणा करण्यापूर्वी अशी तरतूद करण्यात आली होती :

“240. (1) संसद कायद्याने पहिल्या अनुसूचीच्या भाग क मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या आणि अ, मुख्य आयुक्त किंवा नायब राज्यपालांमार्फत प्रशासित कोणत्याही राज्याची निर्मिती करू शकते किंवा चालू ठेवू शकते-

(अ) राज्यासाठी विधिमंडळ म्हणून कार्य करणारी संस्था, नामनिर्देशित, निवडून आलेली किंवा अंशतः नामनिर्देशित किंवा निवडून आलेली संस्था; किंवा

(ब) सल्लागार किंवा मंत्री मंडळ, किंवा कायद्यात निर्दिष्ट केल्याप्रमाणे प्रत्येक प्रकरणात अशी घटना, अधिकार आणि कार्ये असलेले दोन्ही.

या कलमानुसार पहिल्या अनुसूचीच्या भाग 'क' मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या कोणत्याही राज्यासाठी विधिमंडळ म्हणून कार्य करणारी संस्था निर्माण करण्यास किंवा चालू ठेवण्यास संसद कायद्याने सक्षम होती. त्या कलमानुसार विधिमंडळात नामनिर्देशित किंवा निवडून आलेल्या किंवा अंशतः निवडून आलेल्या आणि अंशतः नामनिर्देशित व्यक्तींचा समावेश असायचा आणि विविध मतदारसंघातून वैधरित्या निवडून आलेल्या सदस्यांचा समावेश असलेली विधिमंडळ जुन्या हिमाचल प्रदेश राज्यासाठी कार्यरत होती यात वाद नाही. जुन्या हिमाचल प्रदेश विधानसभेचे जे 36 सदस्य 1951 च्या अधिनियम 49 अन्वये त्या राज्याच्या विधानसभेवर विधिवत निवडून आले आहेत, 1954 च्या अधिनियम 92 च्या कलम 15 (1) नुसार प्रत्येक सदस्य नवीन राज्याच्या विधिमंडळाच्या संबंधित मतदारसंघाद्वारे विधिवत निवडून आलेला आहे असे मानले जाणार होते, आणि ते सदस्य नवीन राज्याचे विधिमंडळ म्हणून काम करू

शकले नाहीत याचे एकमेव कारण म्हणजे प्रतिनिधित्वाच्या कलम 74 अन्वये अधिसूचना ,जनकायदा प्रसिद्ध झाला नाही. त्या विधानसभेचे कायदेविषयक कायदे निःसंशयपणे अनधिकृत होते, . परंतु हिमाचल प्रदेश अधिसूचना जारी करण्यात अपयशी ठरल्यामुळे निर्माण झालेला अडथळा दूर करण्यासाठी आणि विधिमंडळाने केलेल्या कृत्यांची पडताळणी करण्यास ते कायद्याद्वारे संसदेला सक्षम होते.

कलम 240 मध्ये अशी तरतूद नव्हती की जोपर्यंत विधानसभेचे सदस्य स्पष्टपणे निवडून येत नाहीत किंवा भाग 'क' राज्याच्या विधिमंडळावर नामनिर्देशित केले जात नाहीत तोपर्यंत विधानसभेचे कामकाज चालू शकत नाही.. कलम 248 अन्वये संसदेला समवर्ती सूची किंवा राज्य सूचीत समाविष्ट नसलेल्या कोणत्याही विषयासंदर्भात कायदे करण्याचा आणि लोकप्रतिनिधी कायद्याच्या

कलम 74 अन्वये अधिसूचना जारी करण्यात अपयशी ठरल्यामुळे उद्धवलेल्या भाग 'क' राज्याच्या विधानसभेच्या सदस्यांचे अपंगत्व दूर करण्याचा, कायदा करण्याचा अधिकार आहे. समवर्ती सूचीत किंवा राज्य सूचीमध्ये येणाऱ्या कोणत्याही बाबींद्वारे सामावून घेतले जात नाही. सातव्या अनुसूचीतील सूची 1 ,बाब क्रमांक 97 नुसार केंद्रीय संसद सूची 2 आणि 3 मध्ये गणला न जाणारा इतर कोणताही कायदा करण्यास सक्षम आहे. त्यामुळे संसदेच्या कायदा करण्याच्या वैधानिक क्षमतेला आव्हान देणे खुले नाही.

विधानसभेच्या 1954 मध्ये निर्मूलन कायदा करण्याची नवीन हिमाचल राज्य विधानसभेची वैधानिक क्षमता नाकारता येत नाही आणि नाकारली जाऊ शकत नाही. हा कायदा संसदेच्या क्षमतेतील कोणत्याही कायदेविषयक यादीत येत असेल आणि नागरिकांच्या कोणत्याही मूलभूत अधिकारांचे उल्लंघन होत नसेल तर निहित अधिकार हिरावून घेणारा कायदा करण्याच्या संसदेच्या

अधिकाराविरुद्ध पूर्ण पणे बंदी नाही. पुन्हा 1958 च्या अधिनियम 56 च्या कायद्याने कोणत्याही घटनात्मक तरतुदीचे उल्लंघन होत नाही. 1954 मध्ये नायब राज्यपालांनी बोलावलेल्या विधानसभेचे कायदे आणि कामकाज वैध ठरविण्याचा संसदेचा अधिकार संपुष्टात आला, जेव्हा कलम 240 मध्ये संविधान (सातवा कायदा) कायदा, 1956 आणि भाग 'क' द्वारे दुरुस्ती करण्यात आली आणि हिमाचल प्रदेशचे राज्य अस्तित्वात आले नाही, असे आपण म्हणू शकत नाही. वैधता कायदा लागू झाला तेव्हा हिमाचल प्रदेश भाग 'क' अस्तित्वातच नव्हता, पण त्या आधारे संसदेला मान्यता देण्याचा अधिकार होता.

1954 च्या अधिनियम 32 अन्वये विधानसभा म्हणून काम करणा-या व्यक्तींच्या संस्थेचे कामकाज भंग करण्यात आले नाही.

हिमाचल प्रदेश निर्मूलन कायद्याने मूलभूत हक्कांचे उल्लंघन केले

का?

राज्यघटनेच्या कलम 19 किंवा कलम 31 अन्वये याचिकाकर्त्यांचे अधिकार काय? कलम 11, भाडेकरूंना त्यांच्या मालकीच्या जमिनींमध्ये जमीनमालकांचे हितसंबंध संपादन करण्याचा अधिकार देण्यात आला होता. याउलट कोणताही कायदा, प्रथा किंवा करार असला तरी उपभाडेकरू वगळता अन्य कोणताही भाडेकरू कायदा लागू झाल्यानंतर कोणत्याही वेळी नुकसानभरपाई मालकाकडे केलेल्या अर्जावर, त्यात नमूद केलेल्या काही अटी व शर्तीच्या अधीन राहून त्याच्या मालकीच्या जमिनीतील जमीनमालकाचा हक्क, मालकी हक्क व व्याज मिळविण्यास पात्र असेल. कलम 14 नुसार भाडेकरूंनी ठराविक विशिष्ट परिस्थितीत भाडेकरूंच्या जमिनीच्या

काही भागात जमीनमालकांच्या हक्कांचे संपादन करण्यास परवानगी दिली. कलम 15 अन्वये राज्य शासनाने राजपत्रातील

अधिसूचनेद्वारे जमीन मालकांच्या हक्कांचे संपादन करण्यास मान्यता दिली असून, या तारखेपासून व अधिसूचनेत नमूद केल्याप्रमाणे क्षेत्रफळाच्या संदर्भात जमीनमालकाचा त्याच्या अखत्यारीतील कोणत्याही भाडेकरूच्या जमिनीतील हक्क, मालकी हक्क व हित, भाडेकरूला जमीन मालकाने अशा जमिनींमध्ये निर्माण केलेल्या सर्व बंधनांपासून मुक्त जमीन राज्य सरकारकडे हस्तांतरित केली जाईल.

कलम 16 अन्वये जमीन मालकांचा हक्क, मालकी हक्क व व्याज संपादनासाठी देय मोबदला मोजण्याची पद्धत कलम 15 अन्वये विहित करण्यात आली आहे. कलम 27 अन्वये अशी तरतूद करण्यात आली होती की, त्या अध्यायातील वरील कलमातील तरतुदींमध्ये काहीही असले, तरी ज्या जमीनमालकाकडे जमीन आहे, ज्याचा वार्षिक जमीन महसूल वार्षिक 125 रुपयांपेक्षा जास्त आहे, अशा जमिनीतील अशा मालकाचा हक्क, मालकी हक्क व व्याज

सर्व बंधनांपासून मुक्त राज्य सरकारकडे हस्तांतरित व निहित आहे असे मानले जाईल. उप कलम 27 च्या (3) मध्ये असे नमूद करण्यात आले आहे की, ज्या जमीनमालकाचा हक्क उपकलमांतर्गत संपादित करण्यात आला आहे. अनुसूची 1 मधील तरतुदींनुसार अधिनियमाच्या कलम 17 व 18 नुसार नुकसान भरपाई दराने निश्चित केलेली भरपाई मिळण्याचा अधिकार अनुसूची 2 नुसार राज्य शासनाला असेल; परंतु अशा भोगवटा भाडेकरूच्या बाबतीत, ज्याला जमीन महसुलाच्या बाबतीत किंवा जमीन महसुलाच्या गुणानुसार भाडे देण्यास उत्तरदायी होते, मालकाची गणना अनुसूची 1 नुसार केली जाईल. काही विशिष्ट परिस्थितीत जमिनीच्या राज्य प्रशासन व्यवस्थापनासाठी देखील कायद्यात तरतूद करण्यात आली होती. राज्यघटनेच्या कलम 31, 1955 मध्ये अशी तरतूद करण्यात आली आहे की, सार्वजनिक कारणांसाठी मालमत्तेच्या सक्तीच्या संपादनाच्या कायद्यावर त्या कायद्याने दिलेली भरपाई पुरेशी

नसल्याच्या कारणास्तव आणि घटना (चौथी दुरुस्ती) कायद्याने बदललेल्या कलम 31-अ द्वारे, 1955 च्या मूळ कलमासाठी पूर्वलक्षी प्रभावाने अशी तरतूद करण्यात आली आहे की, कलम 13 मध्ये काहीही असले तरी .(अ) कोणत्याही मालमत्तेचे किंवा त्यातील कोणत्याही अधिकारांचे राज्याने अधिग्रहण करणे किंवा अशा कोणत्याही अधिकारांचे निर्मूलन किंवा सुधारणा करण्याची तरतूद करणारा कोणताही कायदा. कलम 14, 19 किंवा 31 द्वारे प्रदान केलेल्या कोणत्याही मूलभूत अधिकारांशी विसंगत आहे किंवा काढून घेते किंवा संपुष्टात आणते या कारणास्तव ते अमान्य मानले जाईल; परंतु ज्या ठिकाणी असा कायदा एखाद्या राज्याच्या विधिमंडळाने बनविला आहे, त्या कायद्याला राखीव ठेवल्याशिवाय किंवा राष्ट्रपतींच्या विचाराधीन असल्यास त्याची संमती मिळाल्याशिवाय कलमातील तरतुदी लागू होणार नाहीत. राज्य

विधानसभेने संमत केलेला विघटन कायदा राष्ट्रपतींच्या विचारार्थ राखीव ठेवण्यात आला आणि त्याला त्यांची संमती मिळाली. जमीन मालकांचे हित जमिनीतील भाडेकरूंना हस्तांतरित करणे आणि त्या संदर्भात तरतूद केलेल्या अनुसूचीनुसार मोबदला देऊन जमीनमालकांच्या मालमत्तेचे राज्याने अधिग्रहण करणे अशा तरतुदी या कायद्यात आहेत. या न्यायालयाने श्रीराम नारायण विरुद्ध मुंबई राज्य ^(९) या खटल्यात निकाल दिला आहे. ज्या कायद्याचा हेतू मध्यस्थांचे हस्तांतरण करून कृषी सुधारणा घडवून आणणे हा आहे! कलम 31-अ (अ) अन्वये विचार केलेल्या कायद्याच्या वर्गात जमीन मालकांपासून भाडेकरूंना संरक्षण दिले जाते आणि घटनेच्या कलम 14, 19 आणि 31 मध्ये नमूद केलेल्या मूलभूत अधिकारांचे उल्लंघन केल्याच्या हल्ल्यापासून संरक्षण दिले जाते. याचिकाकर्त्यांच्या वतीने बाजू मांडणाऱ्या वकिलांनी मान्य केले आणि आमच्या निकालात हे मान्य केले की त्या खटल्याचे तत्त्व हे नियंत्रित करते.

(1) [959) पुर. 1 एस.सी.आर. 489.

अनुच्छेद 31 - अ च्या दृष्टीने कलम 11 च्या वैधतेला आव्हान देता येणार नाही. अनुसूची 2 च्या तरतुदीनुसार नुकसान भरपाईसाठी जमीनमालकांच्या जमिनी राज्याने संपादित करण्याच्या तरतुदींच्या वैधतेला कलम 31-अ सह कलम 31 अन्वये आव्हान दिले जाणार नाही. प्रकरण पाहता या सर्व याचिका अपयशी आहेत. त्या अपयशात त्यांना खर्चासह बडतर्फ करण्याचे आदेश दिले जातात.

याचिका फेटाळल्या .

—

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून

घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

X-X-X-X